Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

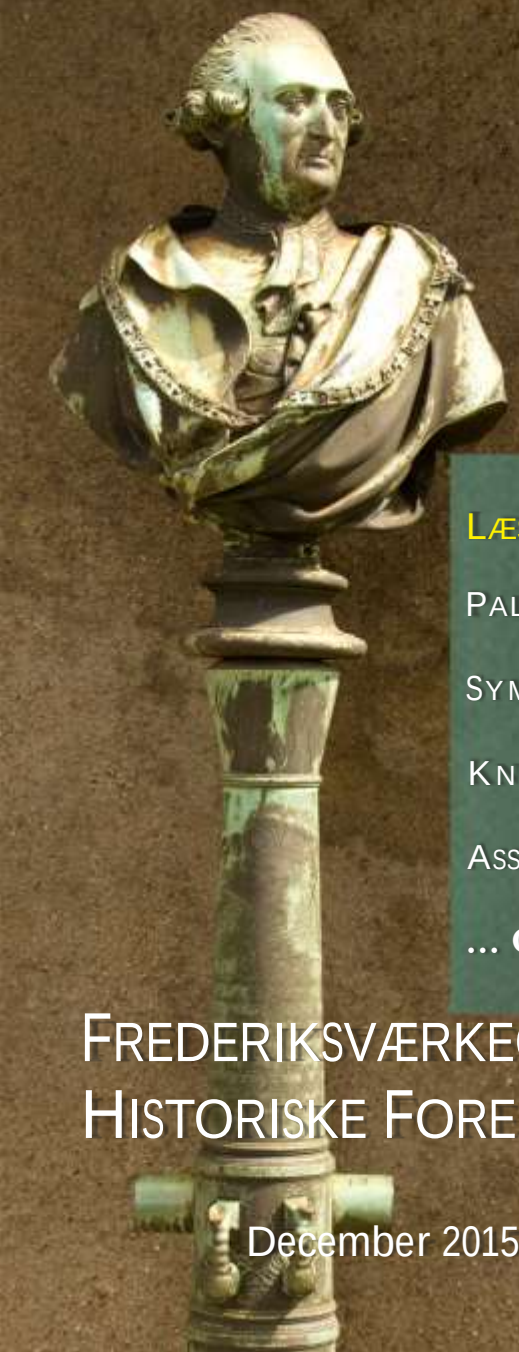

LÆS OM

PALÆETS ÅBNING SOM MUSEUM

SYMBOLER I FREDERIKSVÆRK KIRKE

KNUD RASMUSSENS PLEJEBARN NETTA

ASSERBO SLOTSRUIN OG TORUP

... OG LIDT OM PRØVEN SELV

FREDERIKSVÆRKEGNENS
HISTORISKE FORENING

December 2015 - 12. årgang, nr. 50

Foreningen

Formand
Bengt Sørensen
Magnesvej 4
3370 Melby
tlf. 40 72 38 22
bengtbenner@gmail.com

Sekretær
Christina Ax
Hillerødvej 112
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 26 54
fhf@mailme.dk

Elsebeth Nygaard
Kæruldvej 16
3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 17 12
eny.kregme@gmail.com

Næstformand
Jørgen Lassen
Nørregade 33
3300 Frederiksværk
Tlf. 30 12 55 20
mail@jlassen.dk

Redaktør af *Prøven*
Jørgen Tved
Skansevej 30B
3390 Hundested
tlf. 47 77 00 23
tved@email.dk

Jytte Bloch-Kelsen
Lynghøjvej 24
3390 Hundested
Tlf. 45 81 96 95
jytte-bloch-kelsen@privat.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Peter Ahlburg
Karlsgavevej 48
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 01 46
mc_allemann@yahoo.dk

Erik Kragh
Gl. Møllevej 7
3300 Frederiksværk
Holth.Kragh@outlook.com

Medhjælper for bestyrelse
Jan Larsen
Astersvej 8
3310 Ølsted
jplarsen2@hotmail.com

Kontingent

Personligt medlemskab:	125,- kr.
Husstandsmedlemskab:	200,- kr.
Firmaer og institutioner:	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte):	250,- kr.

Det er nemmest for foreningen, hvis man indbetaler via netbank:
Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309
i Danske Bank.
Husk at anføre navn og adresse på indbetaler!

Redaktionen

Jørgen Tved (ansvarshavende), Christina Ax, Jørgen Lassen, Jytte Bloch-Kelsen, Erik Kragh, Jan Larsen.
Layout: Torsten Møller Madsen
Tryk: G L Tryck, oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven
Foreningens e-mail: *fhf@mailme.dk*
Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste nummer af Prøven bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

I dette nummer

Siden sidst og fremover: Formanden har ordet side 4

Palæets indvielse som museum Side 8

TALE AF HELLE LUNDERØD

Frederiksværk Kirke side 13

SYMBOLER – EN RUNDVISNING VED IVAN JAKOBSEN

Rytterstatuen på Amalienborg side 16

HENNING MOGENSEN FORTÆLLER OM – ET GITTER!

Netta, Knud Rasmussens plejebarn side 18

ASTRID LYNGE LARSEN FORTÆLLER OM EN SVUNDEN TID

Arresødal: Ikke sekt, men hospice side 24

ET TIÅR ER GÅET

Asserbo slotsruin og Torup landsby side 26

ARKÆOLOGEN FORTÆLLER OM EN DRAMATISK HÆNDELSE

Lockout'en i 1899 side 29

SOM DEN BLEV OPLEVET I FREDERIKSVÆRK

Fra vor egen verden side 30

PRØVEN NR. 50 ER PÅ GADEN

Foreningsarrangementer side 38

Siden sidst - og fremover

Ved formand Bengt Sørensen

Museumsleder *Frank Allan Rasmussen* startede efterårets foredragssæson med et langt og fyldestgørende foredrag om sammenhængen mellem den Frederiksværkske våbenindustris deltagelse i levering af krudt og våben til sørøverstater, og hvordan der samtidig tjentes på at sælge våben til at *bekæmpe* dem. Han trak også linjerne op til vor tid.

Pernille Sonne holdt i oktober et næsten to timers foredrag om skolereformen i 1814 med stor vægt på tiden før og om baggrunden for reformen. Hun kom med rigtig mange faktuelle oplysninger, som gav nogle af os lyst til at læse videre i det 5-binds værk, som hun har været medforfatter til.

Den nye medsendte arrangementsfolder, som *Jørgen Lassen* ændrede og udviklede sidste år, har i år *Jan Larsen* stået for layout og *Peter Ahlburg* og undertegnede for programmets sammensætning. Vi håber, det vil falde i jer medlemmers smag, men vi kunne godt have tænkt os nogle tilkendegivelser fra jer om emner.

Foreningens – og en stor gruppe af medlemmers – deltagelse i V-3 udstillingen i *Bomuldstørreriet* har fyldt meget og har givet anledning til indlæg og diskussioner her og i dele af lokalpressen, hvilket også har bragt vor forening frem i offentligheden. Nu har vi fået bevilget kr. 38.000 til især annoncering og bedre frem-

visning af kampvognen. Det er vi selvfølgelig meget glade for, og nu er vi sammen med *Industrimuseet* i gang med at planlægge brugen af disse midler på den mest fornuftige måde i 2016. Vi mangler dog stadig at få forbedret forholdene for os vagter, f.eks. har vi stadig ikke en vandhane, som det kun vil koste småpenge for Halsnæs kommune at etablere. Det

er jo deres bygning. Jeg vil her endnu en gang på bestyrelsens vegne takke jer vagter for den store indsats, som I har ydet i 2015.

Vi får i 2016 et lokaleproblem, da *Frederiksværk Sognegård* skal renoveres, ja måske rives ned? Så fra september afholdes foreningens foredrag i andre lokaler, måske i Multisalen bag Paraplyen eller i 3Fs bygning.

Når vi er ved lokaler, så kæmper vi fortsat videre med *Halsnæs Kommune* og *Kulturelt Samråd* for at få et *foreningslokale* til udvalgs- og bestyrelsesmøder og ikke mindst til vort grej såsom højtalere, arkiv for bøger m.v. Vi synes, der både mangler forståelse og hjælp fra ovennævntes side, selv om de siger noget andet. Vi er trods alt en af de største foreninger i byen, og vi er stolte af vort engagement for denne kommunes kulturliv.

Vi var et par stykker, der deltog i et stort anlagt *visionsmøde* i Gjethuset. Den slags møder er en god idé. Men det bliver spændende at se, hvad det fører med sig i sidste ende, da det jo drejede sig om Halsnæs' fremtid. Jeg kan ikke lade være med at tænke på, at tankerne fra Industrimuseet og *Realdania* fonden om at bruge Frederiksværks historie og industriminder til at gøre byen til et nationalt og internationalt trækplaster, noget som mange europæiske lande har gjort med stor succes, at disse planer åbenbart er skrinlagt. Og det selv om det var den egentlige idé med den stort anlagte arkitektkonkurrence. Hvor kan vi se vinderprojektets idéer udfoldet? Jeg kan godt få den tanke, at vort byråd ikke længere støtter det stort anlagte projekt - eller er byrådet måske bare historieløst?

!

Nu skal vi alle betale kontingent igen, og hermed et lille suk om at *huske at betale dette i starten af året*, da arbejdet med venlige påmindelser til nogle af jer så kan undgås. Vi er også helst fri for at blive misforstået.

Og læg så mærke til, at dette er nummer 50 af *Prøven*. Også en slags jubilæum!

Det er sikkert tæt på Jul, når *Prøven* er jer i hænde, derfor ønskes I alle en rigtig glædelig jul og alt godt i det nye år, samt tak for jeres opslutning om vor forening.

Bengt Sørensen

SLETH A/S og Erik Brandt Dam Arkitekters forslag
'Landskab, værk & by' er vindere af arkitektkonkurrencen
Stålsatte Byrum. 15. maj 2014

De tændte lys

Beretning om modstandsbevægelsen i Frederiksværk
Af Jørgen Tved
204 sider – kr. 150,-

Panservognen V3

HIPO besejreren fra Frederiksværk
Video DVD af Fritz Hartz
27 minutter – kr. 50,-

Overskud fra *De tændte lys* går til nyudgivelser i foreningens regi

Giv en gave i denne søde juletid!

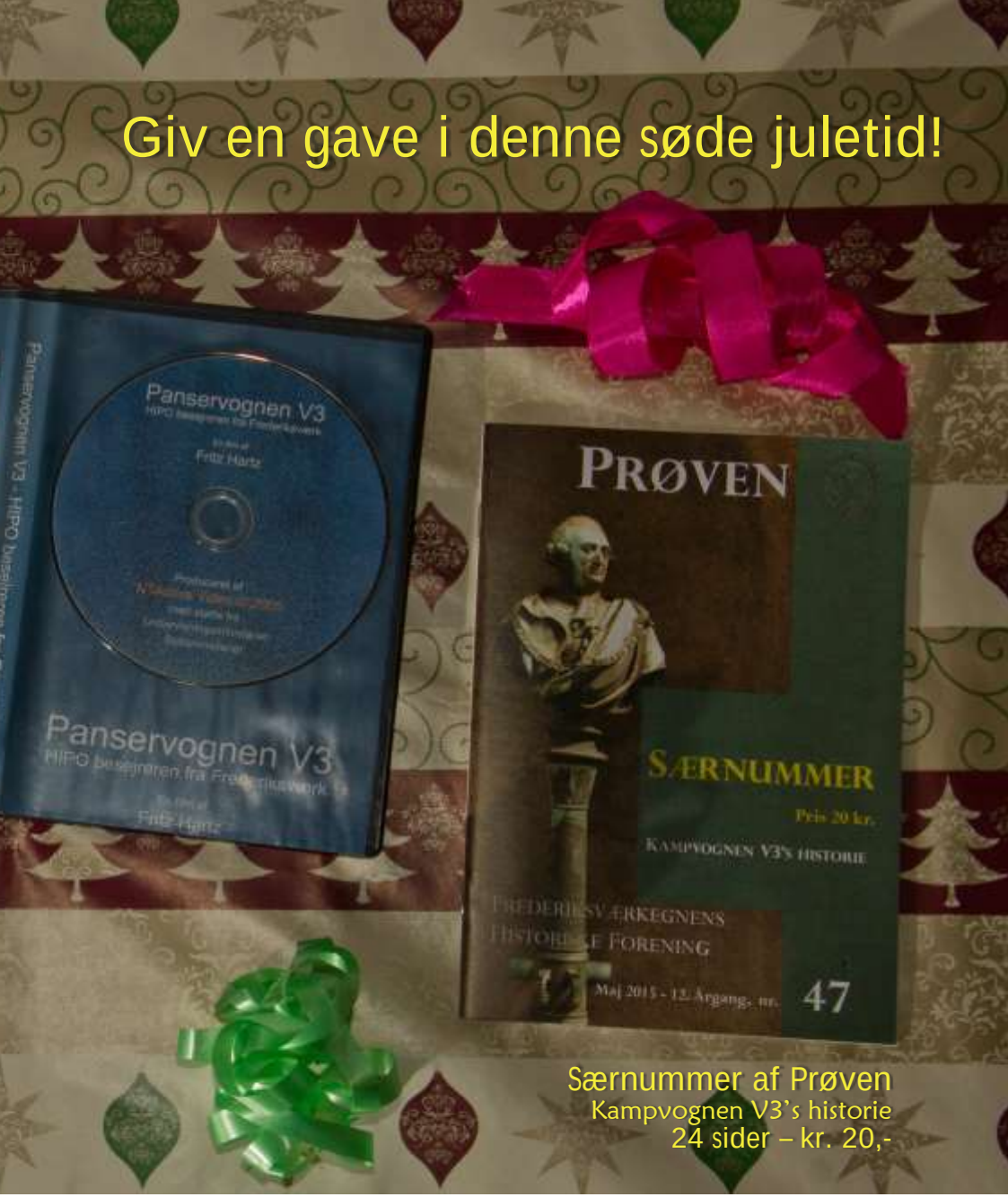

Særnummer af Prøven
Kampvogn V3's historie
24 sider – kr. 20,-

Ring til Carl Jensen tlf. 4774 9335 eller Jørgen Tved tlf. 4777 0023 og bestil !

Palæets indvielse som museum

Af Helle Lunderød

Tale ved indvielse af Palæet som en ny del af *Industrimuseet Frederiks Værk*

I disse dage, hvor vi diskuterer hvordan fremtiden vil se ud for Halsnæs Kommune – i hvert fald de næste 15 år – er det dejligt, at der i dag smedes endnu et led i den historiske kæde, som strækker sig fra 1717, hvor Arresødal Kanalen graves og hele fundamentet for Danmarks første industriby lægges; henover de mange år, hvor fabriksbyen blomstrede, støbemassen med sine lyde, farver og lugte løb ind i formene her på området. Årene med den store stålsatte produktion til nutiden, hvor vi arbejder for nyt vækstpotentiale med udgangspunkt i vores unikke og særegne kulturarv og vores tradition for håndværk og produktion – for at lægge nye spor til fremtiden.

Kulturarven er oftest mest synlig i *byg-*

Fra indvielsen. Foto: Jørgen Lassen

ningskulturarven. Her i området er vi så rige på det – ikke med slotte, klostre og herregårde – men med bygninger, hvor de mange boede og arbejdede og de få herskabsboliger som Arresødal slot. Bygninger, hvor Classen og hans efterkommere residerede, Skjoldborg og så Palæet, hvor de førende borgere residerede.

De rummer – ud over en fortælling om arkitektur og kulturhistoriske miljøer – også en fortælling om mennesker, om deres liv i det menneskelige fællesskab, hvor omdrejningspunktet var arbejdet, familien og de muligheder, de skabte for sig selv for hinanden og for byen.

Så vigtige blade i vores historiebog er skrevet af bykongen *Classen* og handelsmanden *Fabritius*, fabriksinspektøren *Tscherning* og fabrikanten *Heegaard*, *Henrik Hornhaver* som støbte byens klokke, *Støbe Peter*, en mand af det arbejdende folk, raskmagerne, de gæve kvinder på Krudtværksområdet, som vævede og fiskerne i Liseleje.

Det er det der gør, at vi synes, det er magisk at tale om, at det startede med en agatslibemølle; hvor var det lige den lå? Og undrende tænke: Arresødalskoven, den var der ikke dengang i 1717. Den er plantet for at skabe træ til skibe. Skægt at tænke på, at inden træerne blev store nok til det, lavede man skibe af stål. Men så var vi søreme også med dér, og stolte kan vi ranke ryggen over vores stålsatte produktion. Spændende at tænke, at lige her udenfor startede det hele med *Peyremberts* kanoner, der sprang i luften, og tænk hvordan det var, dengang store kanoner rullede ud af Gjethuset og ud i hele verden.

Netop fordi vores historie rummer sådanne mange facetter, blev vi i 2007 udnævnt til *Nationalt Industriminde*. Palæet var blot en bygning, men en vigtig brik i denne udnævnelse.

Arresødalbroen, hvor Agatslibemøllen lå. Maleri af Leif Wegener 1920.
Foto: Torsten Møller Madsen, Galleri GAL's udstilling maj 2010

Men allerede langt tidligere har bygningen påkaldt sig betydningsfuld national interesse. Den 3. september 1962 kunne man således læse i *Berlingske Tidende* en artikel

Foto: Jørgen Lassen

med overskriften: *Palæet i Frederiksværk beses af sagkyndige,* og huset omtales som den 200 år gamle bygning, hvis skæbne endnu ikke er bestemt.

Dengang var der tale om, at staten eller kommunen skulle købe bygningen, der af DFJ lige var solgt til HB – Hovedstadens Brugsforening – for 285.000 kontant. De ville lave supermarked i bygningen, men det var vanskeligt, da den var fredet i klasse B. Vi, der er født og opvokset hér ved, at Brugsen kom til at ligge ved siden af i en ny bygning.

Palæet var som sagt fredet i klasse B, men den daværende kulturminister *Julius Bomholt* gik ind i forhandlingerne og sikrede, at den blev fredet i klasse A. Tak, Bomholt, siger jeg bare! Når vi nu skal drille hinanden lidt og sige, at det var modigt mange år senere af kommunen at købe huset som strategisk opkøb.

Men Julius Bomholt var ikke ene om at ønske det bedste for huset. Der var en stærk folkelig forankring om et ønske om bevarelse og restaurering, og på initiativ af *Turistforeningen* skrev en bred kreds af anerkendte borgere fra hele Nordsjælland i juli 1962 til ministeren, og udtrykte deres ønske om at bygningen blev bevaret og restaureret. Brugsforeningen var nemlig indstillet på at sælge bygningen for

190.000 til staten.

Akademiet besigtigede så huset; det var billedhugger *Hans Olsen*, rektor, professor *Palle Suenson*, arkitekt, professor *Jørgen Bo* og maleren *Folmer Bendtsen*, som vi jo kender særdeles godt her: Han blev senere æresborger i Frederiksværk.

Alt blev sat i værk for at bevare bygningen, ikke bare for bygningens skyld, men også for at bevare det liv og den sjæl, der var i bygningen, i væggene, gulvene, trapperne. Dette spændende sted, hvor livet foldede sig ud: *A. F. Tscherning* blev født her i 1795, og her fejrede man general *De Mezas* bryllup ... måske har man danset her i disse stuer?

Det er stedet, som A. F. Tscherning vendte tilbage til i perioden fra 1821-28, på kongens befaling og for at hjælpe faderen, som var syg og træt – og værket fungerede ikke godt. Anton Frederik fik det kørt op igen til at være velfungerende og beskriver selv tiden, når han fortæller om sin far fabriksinspektøren, ved at sige *" som yngre mand førte jeg i 8 år i embedsstilling under ham det fortroligste samliv med ham"*.

Jeg tror måske, det var hans tid her, hvor han oplevede samfundets svage sider, som senere fik ham til så energisk at kaste sig ind i demokratibevægelsen og blive en af Grundlovens fædre.

Det er også huset, hvor en ung pige *Eleonora Christine* kom på sommerferie i Frederiksværk i 1838 hos sin faster Marie.

Her finder du Industrimuseet Frederiks Værks administration, udstillinger, butik, bibliotek og arkiv

ADRESSE:
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

ÅBNINGSTIDER:
Tirsdag - fredag 10-14.

ENTRÉ:
Gratis

Bare 19 år gammel møder hun sin fætter Anton Frederik, der er noget ældre, og mellem dem opstår den helt specielle fortælling: Den kvindelige billedhugger og den ældre krigsminister, en dramatisk kærlighedshistorie, som hun selv har skrevet om – i breve hvor hun skriver *"mit hjerte blev skabt til kærlighed."* Læs den fine bog af *Bodil Wamberg* og den særlige kærlighedshistorie.

I nyere tid blev Palæet til DFJ' s Hovedkontor, og siden politistation og retsbygning. Mange har et forhold til det hus. Jeg har selv som advokat løbet op af trapperne mange gange til retslokalet; andre har familie, som har siddet på DFJ' s kontor.

Palæet rummer således historien både om en betydningsfuld bygning, placeret midt i skabelsens kraftcentrum, og en bygning som udgangspunkt for mennesker og deres liv. Historien om dette hus rækker ud over en enkelt person og et enkelt område og en bestemt tid. For den vedrører fællesskabet og det nationale – en fantastisk skæbne.

Nu er dens skæbne i fremtiden at være en levende historisk virkelighed og ikke bare virtuel portal for borgere og turister til autentiske oplevelser. Adgangen til fortællingen om livet i Halsnæs, vores natur og kultur som komplementerer hinanden. Om historisk og nutidigt iværksætteri, med udgangspunkt i håndværk og fabrikation, så det bliver den *samlede oplevelse af kulturen og fællesskabet* som den direkte adgang til fremtiden. Den kan blive en af trædestenene til at vi bliver et ankerpunkt på *den Europæiske Industrirute*. Hvis det lykkes, bliver det det første *Anchor Point* i Danmark, og vi arbejder stålsatte på at blive verdensarv.

Da det er en festdag, skal der gives gaver. Jeg har taget et svendebrev med, som er udstedt her hos DFJ: 5 års læretid for *Robert Haslund Poulsen* var slut i 1936. Det er udstedt på engelsk, tysk og fransk, så der var gjort klar til, at man kunne gå på valsen. Jeg fik det overdraget for nogen tid siden, fordi hans arving gerne ville have, at nogen passede på det. Nu er det så museets opgave!

Den anden lille ting er et relief af *Svend Jensen*, udlært som former i Gjethuset, men senere kastede Svend sig over kunsten: Keramik, skulpturer og digte. Vi mødtes i kulturlivet, men jeg havde også fornøjelsen af at besøge ham hjemme, og jeg bad ham om at støbe et par relieffer magen til et, han havde lavet til min far og som jeg har arvet. Der er ikke så mange mere, der kan lave relieffer, men det kunne Svend, og han gjorde det, inden han gik bort. Jeg ville gerne have et par til særlige lejligheder, og det må det vist siges at være i dag. Så kan vi sende Svend en lille hilsen herfra!

Tillykke til os alle med Palæet.

Helle Lunderød

Frederiksværk Kirke
Ivan Jakobsen fortæller

Når man står foran Frederiksværk Kirkes indgangsparti, fanges øjet umiddelbart af Niels Skovsgaards mosaik over døren.

Motivet viser Jesus som den gode hyrde, der går ud for at lede efter det får, der var løbet væk, men som hyrden ikke vil miste.

Men der er mange andre symboler omkring døren.

På granitsoklerne ser vi nederst 2 bogstaver: Til venstre "alpha" som er det første bogstav i det græske alfabet, og til højre "omega", som er det sidste bogstav i det græske alfabet. De minder os om, at det vi hører om i kirken omspænder hele livet fra vugge til grav.

På forsiden af soklerne er der øverst relieffer med ansigter, og på siderne ser vi 4 fugle.

Fra venstre ser vi en due. Duen er symbolet på Helligånden, men her er det en særlig due.

Den har et olivenblad i næbbet! Det viser, at det er duen fra Noas ark. Den due, som Noa sendte ud for at se, om jorden var ved at være tør og sikker efter syndfloden.

Den næste er Fugl Føniks, som har rødder tilbage i den egyptiske mytologi. H. C. Andersen har skrevet et eventyr om Fugl Føniks, og vi møder den i bøgerne/filmene om Harry Potter. Det fortælles, at Fugl Føniks dør, brænder op i flammer (ses også på relieffet) men genopstår til nyt liv. Derfor er Fugl Føniks et symbol for Jesus, der gav sig selv i døden Langfredag og stod op fra de døde Påskemorgen.

Den 3. fugl er en hane. I Påskeberetningerne hører vi om apostlen Peter, der over-

modigt lover Jesus troskab, om det så skal koste ham livet. Men Jesus siger til Peter: *I nat før hanen galer, vil du fornægte mig 3 gange.* Men samtidig kan hanens galen minde os om, at en ny dag begynder. Jesus svigtede ikke Peter, og vi må have tillid til, at vi altid er velkomne hos Jesus – og dermed hos Gud.

Den 4. fugl er en Pelikan. Tidligere troede man, at pelikanen nærede sine unger med sit blod. Derfor blev også pelikanen et symbol for Jesus, som i Langfredagens lidelser gav sit blod for at frelse os. Det mindes vi om, når vi ved gudstjenesten går til alters, hvor Jesus gennem brødet og vinen giver sig selv til os. På relieffet ses bloddråber på pelikanens bryst. I »virkeligheden« piller pelikanen måske dun til at fore ungernes rede med.

Over indgangspartiet ser vi symboler for tro (et kors), håb (et anker) og kærlighed. Her er der dog ikke det sædvanlige symbol for kærlighed (et hjerte), men en fisk. Det minder os om, at Guds kærlighed stærkest møder os gennem Jesus. Fisken er helt fra oldkirkens tid symbol for Jesus, fordi det græske ord for fisk er IKTYS. Disse bogstaver er oversat til dansk forbogstaver til ordene: Jesus Kristus, Guds Søn, Frelseren.

Symboler inde i kirken

Inde i kirken er der ikke så mange forskellige symboler i murværket.

Artiklen er et uddrag af den beretning, som tidligere sognepræst ved Frederiksværk og Vinderød kirker, Ivan Jacobsen, gav ved foreningens arrangement den 19. august 2015. Foto: Jørgen Lassen

På prædikestolen ser vi stjerner. Stjernen minder os om Julen, hvor "*stjernen ledte* ***vise mænd, til vor Herre Kristus hen"***. Over prædikestolen ser vi et kors – og rundt i koret flere mindre kors.

Alle de til nu omtalte symboler er fra Frederiksværk Kirkes indvielse den 21. maj, 1911.

Det gælder også korset over alteret og 2 engle på alteret. Men fra 1920 og til september 2014 var korset og englene erstattet af Niels Skovsgaards maleri »Påskemorgen«, omkranset af en stor udskåret træramme.

Selv om korset minder os om fortiden, Jesu lidelse og død – så minder det os også om nutiden og fremtiden. Nutiden i form af vintræet med druerne, der er et billede på Jesu omsorg for os. Det er nu, vi må samles i tillid til, at vi ikke er alene overladt til os selv, men sammen må modtage Guds nærhed, frelse og kærlighed. Fremtiden i form af Lammet med sejrsfanen som billede på Jesus, som i opstandelsens morgen vandt over døden. Det mindes vi om gennem Niels Skovsgaards altermaleri, der nu er ophængt nederst i kirken.

På vej mod fremtiden er det godt at vide, at kirkens dør er åben – at vi er velkomne – ikke blot i kirken – men hos Gud. Det minder både alterkorset og altermaleriet stærkt og tydeligt om. På grund af Jesu død og opstandelse må også Frederiksværk kirke stadig være et mødested mellem Gud og mennesker. Også du er velkommen!

Ivan L. Jakobsen, pastor emeritus

Udsnit af altertavlen med Skovsgaards maleri »Krist stod op af døde« fra ca. 1920
Foto: Jørgen Lassen

Rytterstatuen på Amalienborg

Frederiksværk leverede gitteret rundt om statuen

Henning Mogensen, der er forfatter til flere lokalhistoriske bøger og skribent i *Prøven* og desuden har holdt foredrag i vores forening, fortæller her om et af vore nationale klenodier.

Salys rytterstatue på Amalienborg slotsplads har en historie, der også peger mod Frederiksværk. Dyr var den, ½ million rigsdaler eller ti gange mere end et af de fire Amalienborg-palæer, der omkranser den ottekantede plads.

Det var en pris, som krævede en rig sponsor, og det fik man i *Asiatisk Kompagni*. Rytteren er *Frederik den Femte*. I modsætning til så mange andre rytterstatuer fra 1700-tallet sidder majestæten ikke med blinkende våben på en stejlende hest, der træder fjender under fode. Hest og rytter er her afbildet i fornem ro og om hovedet bærer den danske konge en laurbærkrans.

I 1753 hentede man *François Joseph Saly*, en af Europas bedste kunstnere, til Danmark. Han fik bolig på Charlottenborg, hvor også hans forældre og to ugifte søstre boede.

Men ting tager tid, siger man, og det gjorde det sandelig også her. 18 år gik før Saly afleverede sin færdige rytterstatue, men der lå også mange grundige forstudier, opmålinger og udkast til grund for dette mesterværk, som vel hører til blandt de allersmukkeste. Som model havde Saly valgt den danske Frederiksborghest fra det kongelige stutteri i Hillerød. Ja, faktisk stod tolv Frederiksborghingste model.

Støbningen foregik i *Flådens kanonstøberi*, som dengang lå der, hvor Det kongelige Teater nu står. For at give plads til kongens rytterstatue befalede majestæten, at kanonstøberiet blev flyttet til Frederiksværk.

Det var noget af et arbejde at få den mere end 5 meter høje og 22 tons tunge statue op på sin sokkel. 200 mand fra Holmens faste stok slæbte den gennem København på en transportslæde. En tur der tog mere end 11 timer, før mændene var fremme på pladsen og kunne slippe tovene. Statuen blev ved hjælp af en hejsemaskine - og til kongelig salut på 27 skud - anbragt på sin piedestal. Indvielsen fandt sted i 1771.

Gitteret omkring Salys berømte rytterstatue blev lavet i Frederiksværk, der jo har navn efter rytteren, kong Frederik den Femte.

Det har sin egen historie:

Classen fremlagde en prøve til gitteret omkring statuen, men det faldt ikke i Salys smag. Sådan skulle gitteret ikke være, erklærede kunstneren. En ny tegning, som

til at dømme en Tømmermands Arbejde eller en Guldsmed til at besigtige en Rytter Sadel."

Til sidst bad Classen om at måtte lave gitteret om rytterstatuen for egen regning, blot man lovede, "*...at Hr. Saly intet med bemeldte Jern Gitter haver at bestille, men at Arbejdet alleene besigtiges og undersøges af Kiøbenhavnske Smedde Amt.*"

Sådan blev det, og i dag står Classens gitter rundt om hesten på Amalienborg slotsplads.

Det Kjøbenhavnske Smedde Amt havde besigtiget, fik samme negative modtagelse, Saly afviste atter prøveforslaget.

Det fik Classen op i det røde felt. Han svarede, at Salys tegning havde så mange fejl, at man måtte gætte sig frem til, hvad han mente og tilføjede, at Salys krav til gitteret var urimeligt "*... for når der er Spørgsmaal om at undersøge Jern Arbejde kand ingen dømme bedre derom end Smedde.*" Ja, Classen fandt kravene lige så tåbelige, som hvis man "*...vilde tage en Uhrmager*

Heldigvis var der akut pengemangel til at fuldføre Salys planer om en stor sokkel med plads til to liggende kvinder - symboliserende Danmark og Norge – på trinene. Det hele skulle omgives af bassiner, hvis springende fontæner skulle symbolisere havene omkring Danmark.

Nej, rytterstatuen står i dag som det ypperste i europæisk kunst. Ingen ydre pragt har taget udsynet fra dette smukke værk.

Henning Mogensen

Netta
Knud Rasmussens plejebarn

Astrid Lynge Larsen fortæller om sin mors livslange veninde Netta Nielsen, født i Nuuk (Godthåb) 4. maj 1901 død den 8. maj 1994 i København.

Grønlandske ord og navne er skrevet med *kursiv*.

Barndommen

Netta, *Nada*, og hendes mor boede til leje hos min oldefar, fanger Lars Heilmann, *Larsi Utoqqaq*.

Dengang havde fangerhusene kun ét rum, hvor der var en *illeq,* sovebriks i halvdelen af rummet. Her sov hele familien, også dem der boede til leje. Rummet fungerede både som sovested og spiserum.

Netta og min mor, *K'etura,* der blev født 4. december 1901 i *Nuuk*/Godthåb, er begge vokset op ved den gamle kolonihavn *Nuutoqqami* i Godthåb, hvor det gamle Sygehus nr. 3 lå. Det var kun fangerfamilier, der boede der på det tidspunkt. Dengang sygehuset i Nuuk skulle bygges, blev alle fangerhusene flyttet til *Avannarliit*, Islandsdalen.

Netta i hjemmet i København. Foto: Astrid Larsen 1988

På det sted boede min mors bedstefar – min oldefar – fanger Lars Heilmann, *Larsi utoqqaq*. Hans søn – min bedstefar Peter Heilmann – døde af vådeskud meget tidligt. Min mor og hendes bror, Peter, *Pîtâraq*, opkaldt efter sin far, var ikke ret gamle. Min mor blev boende hos sine bedsteforældre i *Nuuk* i pleje, og her voksede hun op. Min mormor Martha, *Magda*, født Holm, blev gift med en fanger i *Qoornoq* og blev boende dér resten af sit liv. Senere fik Martha en datter, Marianne, *Aja*, som er min halvmoster.

Netta og min mor var barndomsveninder. De to veninder var meget heldige: Efter deres konfirmation kom de begge hurtigt i arbejde hos danskerne. Begge fik plads hos Landsfogeden i inspektørboligen i Godthåb, som *kivfaq*, husassistenter. Netta skulle hjælpe med rengøring og madlavning, mens min mor skulle passe Landsfogedens børn. Det fortalte Netta, da jeg besøgte hende i hendes hjem i København i 1988.

Fra venstre: Netta, *Nada*, Heilmann og min mor, *K'etura* Heilmann, Knud Rasmussen, *Kunguunnguaq*, med blomster. Foto taget ved "Julegaveudstilling" i København 1924 og stammer fra et familiealbum

Jordemoder

Netta var en af de første grønlandske jordemødre, som blev uddannet i Danmark, med hjælp fra Knud Rasmussen.

Netta kom til Danmark i tyverne. Hun fortalte mig, at da hun kom til Hundested med tog, kom Knud Rasmussen i hestevogn med kusk sammen med sine to døtre, Hanne og Inge, og hentede hende på Hundested Station. Det var en kæmpeoplevelse for hende. En dag tog Dagmar, Knud Rasmussens kone, Netta med til Frederiksværk og købte tøj til hende. Hun havde kun det tøj, hun rejste til Danmark i. Netta boede i Knud Rasmussens hus en måned, før hun flyttede til Frederiksværk Sygehus som sygeplejeelev.

Knud Rasmussen, *Kunuunnguaq*, plejede at hente Netta på sygehuset om søndagen, og sommetider sendte han sin sekretær, Emmy Langberg, efter hende.

Netta (tv.) foran Frederiksværk Sygehus

Netta og en anden grønlænderinde ved Rigshospitalet

Nettas søn, Knud Jensen, *Kunuuti*. Født den 12. juli 1935 i Thule og opkaldt efter Knud Rasmussen

Bebetin, Nettas og Hans Nielsens datter

Alle fotos på denne side er fra Ketura og Augo Lynges fotoalbum

Skansegaarden og kongeligt besøg

Skansegaarden i Hundested var pensionat i halvtredserne. Her boede mange unge grønlændere, som var i lære på motorfabrikken.

Også Prins Knud, som var blevet gode venner med Knud Rasmussen, da kongefamilien besøgte Grønland i 1921, overnattede indimellem på pensionatet. Det skete typisk efter en fest hos Knud Rasmussen, dette ifølge Netta.

Da kongefamilien kom i land i Godthåb, var min mor, K'etura, og hendes veninde, Netta, blandt publikum.

Da jeg besøgte Netta i 1988 i København fortalte hun, at kongebesøget i Grønland i 1921 havde været en kæmpeoplevelse for begge de to veninder. Da de gik op mod gymnastiksalen ved seminariet i Godthåb, hvor der var dansemik, morede de sig meget og lo højt. De kunne høre, at de to unge officerer, der gik bag ved dem, morede sig lige så meget.

Det viste sig, at det var fætrene Knud Balle, *Ballearaq*, og Johannes Balle, *Ujuaannsinnguaq*. Begge sejlede med Kongeskibet som officerer og er født og opvokset i Grønland og forstod alt, hvad der blev sagt på grønlandsk.

Senere blev Netta gift med udstedsbestyrer Hans Nielsen, Thule.

Da jeg kom til København i 1952, kom jeg til at kende Netta og hendes søn Knud, som blev opkaldt efter – selvfølgelig – Knud Rasmussen. Vi kendte jo familien godt gennem vores forældres familiealbum.

Knud Jensen og jeg kendte også hinanden fra vores barndom i Egedesminde Aasiaat.

Under krigen havde Helga og Mikael Gam, som var efterskoleforstander i Egedesminde 1928-48 og minister for Grønland 1960 -64, fire danske drenge i pleje. Herfra husker jeg, at min bror John, *Ujuut*, kom derovre og legede med drengene. Vi boede lige over for familien Gam.

En dag, da *Ujuut* og jeg legede derovre, var der vistnok storvask i vaskehuset. Jeg husker deres tjenestefolk, som havde meget travlt den dag. Vi rendte ud og ind mellem vaskehuset og gårdspladsen og blev skældt ud af fru Helga Gam og husassistenten Bendtea. Jeg husker tydeligt, at Bendtea var ved at hælde sæbespåner i, netop som Knud ramte hendes arm. Der var sæbespåner over hele vaskehuset.

Knud fortalte mig, at han ikke rigtig kunne forstå, at hans mor, Netta, hed Heilmann til efternavn, mens hendes mor hed Poulsen. Vi fik desværre aldrig opklaret det. Men hun skulle være et uægte barn af en højtstående dansker i Kolonien. Det var dengang, der var tys-tys om tingene.

Netta og Hans Nielsen havde også en datter, Bebetin. Hende kan jeg ikke rigtig huske, jeg kender hende kun fra billeder.

"Skansegaarden" i Hundested, Foto: Astrid Larsen 2012

Familien fra "Skansegaarden" i Hundested.
Fra venstre: Fru Hansen, tjenestepige, datteren Dorthea og Niels Hansen.
Billedet har jeg lånt af datteren Dorthea, da jeg fotograferede "Skansegaarden" i 2012

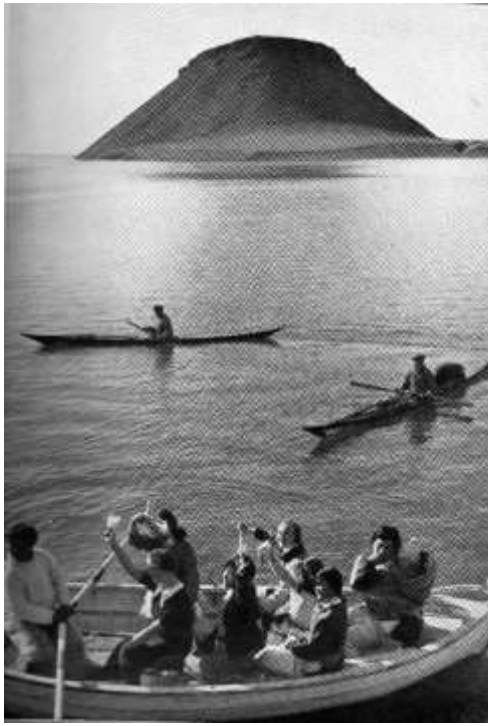

Bagerst i båden sidder Netta med sin datter Bebetin i *amaut,* en bærepels. Foto: Jette Bang

Magnus Jensen

Magnus Jensen er født den 2. februar 1907 i Randers og død den 21. januar 1973 i Danmark.

Jeg kom til at kende Magnus Jensen, da jeg kom til Danmark i 1952. Han var min chef på Grønlandshandelen, KGH. Jeg boede på Grønlænderhjemmet på Tranegårdsvej i Hellerup. Magnus Jensen boede i Skodsborg. Jeg stod ofte ved sporvognlinje 14's stoppested i Hellerup, hvor han tog mig med i sin store bil. Han plejede at sige: "*Vi skal jo samme sted hen*". Senere kom jeg til Grønlandske Postkontor bag ved Børsen.

Magnus Jensen kom som 20-årig i Grønlands Styrelse, det var 1926. Hans viden om Grønland er meget stor, og han kendte til alle forholdene i Grønland. Først var han medhjælper for Kolonibestyrer Hans Nielsen i Upernavik, og han var bedste venner med Netta og Hans Nielsen. Hurtigt blev han selv kolonibestyrer i Egedesminde, så bestyrede han en bygd ved navn "Prøven" og han blev senere kolonibestyrer i Angmagssalik og i Upernavik.

Kort før krigen blev han udnævnt til fuldmægtig ved Grønlands Styrelse i København, i 1952 udnævnt til kontorchef og til vicedirektør 1956. Han døde i 1973, knap 67 år gammel. Han blev bisat fra Skansekapellet i Hillerød, og jeg var med til hans bisættelse.

”Ved Jordens nordligste Lysthus i Thule” skrev Magnus Jensen i sit fotoalbum.
Fra venstre jordemoder Netta, hendes mand kolonibestyrer Hans Nielsen og Magnus Jensen. Ved siden af Magnus er det muligvis fru doktor Rask (Dr. Rask har nok taget billedet). Den næste igen er Magnus Jensens søster, Marethe Jensen.
Forrest siddende Jakob Olsen (Jâkúnguaq) og hans kone. Jakob Olsen var med på Knud Rasmussens 5. Thuleekspedition i 1921. Privatfoto af Magnus Jensen.

Patientindskrivning på et sygehus.
Foto: Jette Bang

Dr. Rask og frue, Thule.
Magnus Jensens fotoalbum

Arresødal
Tilblivelsen af et hospice

Arresødal Hospice har lige holdt 10 års fødselsdag. Det skete ved et arrangement i Gjethuset. Her er historien:

Arresødal havde i flere år været ejet af Kommunedata – senere KMD – som kursusejendom. I øvrigt et sted, hvor bladets layout'er Torsten ofte holdt kurser og seminarer, samt et enkelt bryllup. Men der var ikke økonomi i driften og i 2002 sattes Arresødal til salg. En indisk gurusekt –Sai Baba – ville godt købe ejendommen.

Men det faldt ikke i god jord i byen.

I begyndelsen af februar satte jeg en opfordring i pressen om, at alt skulle gøres for at forhindre, at slottet kom på helt fremmede hænder. Det var en vigtig del af byens historie.

Rigtig mange havde den samme opfattelse, så en komité blev hurtigt nedsat og kom til at bestå af følgende: Ellen Nielsen, Bjørn Køngerskov, Kaj Jørgensen, Ivan Jakobsen, Benny Larsen, Jørgen Olsen, Henning Henriksen, Carlos Møller, Louise Godthaab, Henning Holm Tved, Carsten Petersen og jeg selv. En underskriftindsamling blev straks sat i værk med krav om, at kommunen købte Arresødal, samt en protest mod, at slottet skulle overtages af en indisk guru bevægelse.

Underskrifterne begyndte at strømme ind. Ved et indkaldt protestmøde den 3. april i Gjethuset var der indkommet cirka 3.500 underskrifter. Mødet, som skulle have været et protestmøde, fik dog et andet indhold. Protestbevægelsen, som havde været fulgt godt op i den lokale presse, men også i hovedstadsbladene, havde gjort indtryk: Sai Babas talsmand, den kendte industrimand Jørgen Trygved, havde meddelt, at investorerne var så betænkelige ved den lokale kritik og modstand, at projektet ikke ville blive gennemført i Frederiksværk. I stedet sprang kommunen nu til og købte Arresødal.

Komiteen havde nu nået sit mål og kunne den

Medarbejdere hos KMD kunne leje Arresødal til private fester, fx Birgit og Torstens bryllup. På billedet ses »bagbygningen«, der nu er en del af hospicet. Det er næsten samme vinkel, billedet fra nutiden – på næste side – er taget. Fotos ved Peter Eltard og fra Arresødals hospice hjemmeside

16. april ved et byrådsmøde på Rådhuset aflevere i alt 3.877 underskrifter. Det var dog ikke alle byrådsmedlemmer, som ønskede at være til stede ved overrækkelsen. Men borgmesteren, som hele vejen havde støttet vores kamp, tog imod de mange underskrifter. Komitéen kunne nu opløse sig selv.

Jeg kan så tilføje, at der efterfølgende stadig kom flere udfyldte underskriftslister til Ældrerådets kontor. Og Ældrerådet kom så med fuld kraft ind i billedet, for nu gjaldt det kravet om et hospice.

Her fik vi igen opbakning fra borgmester Helge Friis og også af Skævinges borgmester Finn Hansen, der tillige var formand for kommuneforeningen i Frederiksborg Amt. Der blev afholdt møder på Arresødal. Alle amtets ældreråd blev indbudt og fik en orientering om, hvad et hospice var, og hvilken gevinst det ville være, om amtet fik et sådant. Arresødal blev herefter videresolgt til arkitekt Carsten Følsgaard, der ville oprette et privathospital, og han mente, at det sagtens kunne ske i samarbejde med – eller ved siden af – et hospice.

For amtsrådsformand Vibeke Storm Rasmussen var sagen dog en slags »småpis«, der ikke skulle bruges penge på. Men den fælles indsats, hvor stort set alle amtets Ældreråd, samt flere af kommunalbestyrelserne – takket være ikke mindst Finn Hansen – fik dog Vibeke Storm Rasmussen til at skifte standpunkt. Det næste spørgsmål var så, hvor stort et hospice skulle være.

Ældrerådet havde naturligvis forhørt sig om, hvad der ville være en passende størrelse. Og alle, der kendte til hospicer sagde: Mindst 12 pladser. Sådan skulle det dog ikke gå. Amtet og kommunerne ville kun garantere 6 pladser, altså garantere, at 6 pladser ville være besat. Men så tilbød Carsten Følsgaard, at han ville garantere for 2 pladser, så enden på historien blev et hospice på 8 pladser. At man så senere fandt ud af, at en passende driftsstørrelse er 12 pladser, og at antallet nu ved tilbygning netop er kommet op på dette antal, er en anden historie.

Det korte af det lange er, at det var et meget stort antal af byens borgere, der banede vejen for det første hospice i Nordsjælland, og det var et samlet træk fra Ældreråd, kommunalpolitikere og en meget forstående arkitekt, der tilsammen har betydet, at vi i dag har det meget roste Arresødal Hospice i Frederiksværk.

Jørgen Tved

Asserbo slotsruin og Torup landsby

En dramatisk historie fra 1200-tallet

Foreningens 2015 tur »i landskabet« foregik den 3. juni. Vi mødtes på parkeringspladsens ved Asserbo ruin, hvor arkæolog *Kjartan Langsted* fortalte om ruinens historie og senere om den tilsandede landsby Torup, inde i Tisvilde Hegn. Kjartan fortæller:

Poul, Hemmings søn, en otteårs dreng fra Torup by, boede med sine forældre ved siden af den mølle, der hører til munkenes gård i Asserbo. Medens de andre var gået ud på engene for at rive hø, blev drengen hjemme. Da han imidlertid gik ind i møllebygningen for at drive hesten, der trak møllen, blev han revet omkuld ved møllehjulets fart og faldt ned mellem en pille og selve møllehjulet, så at hesten ikke kunde trække møllen. Således lå han mellem hjulet og pillen med brækket ryg og andre lemmer knuste, lige fra solopgang til klokken 9.

Små beretninger som denne kan fortælle så utrolig meget om livet i middealderen. Den står at læse i Abbed Vilhelms levnedsbeskrivelse fra sidst i 1100-tallet. Vi får her en hel del information om livet i Halsnæs i begyndelsen af middealderen, og om hvordan munkene i Asserbo havde indrettet sig.

Der var ikke tale om de berømte franske Karteusere, en katolsk munkeorden. De havde allerede på dette tidspunkt valgt at forlade Asserbo. Vi ved desværre ikke meget om den tid, hvor Karteuserne opholdt sig der, kun at det må have været mindre end 6 år i Asserbo. Selvom der senere hen blev gjort enkelte forsøg, kom Karteuserordenen aldrig til at etablere sig i Danmark. Dette skyldes formentligt måden, hvorpå ordenen var opbygget. Den var baseret på en tanke om, at munkene skulle leve som eremitter, og kun om søndagen måtte de mødes. Dette krævede bl.a. et langt større klosterkompleks end andre klostre. Formentligt nåede klosteret kun at bestå af træbygninger, ind til det igen blev forladt.

Munkenes gård i Asserbo, som nævnes i teksten, tilhørte derimod Sorø kloster. Det berømte cistercienserkloster havde overtaget Asserbo i 1181. Her havde de etableret en grangie, som nok bedst kan beskrives som en avlsgård. Igen er det umuligt at sige, hvor den har ligget. Den kan have ligget dér, hvor Asserbo slot i dag ligger. En anden mulighed er, at den har ligget i nærheden af Tovebæk, som vi ud fra skriftlige kilder ved har løbet igennem området, sandsynligvis øst for det nuvæ-

rende Asserbo.

De ruiner, som man i dag kan se, må med stor sandsynlighed dateres tilbage til 1400-årene, hvor Oxe-familien havde forlenet Asserbo. Men det er en længere historie, som ikke her skal beskrives, men hvis du har lyst, kan du læse det hele og mere til i bind 1 af *Flemming Runes bog om Tisvilde Hegn*. Se faktaboksen på næste side.

Lad os i stedet se mere på teksten: I den nævnes en mølle, og af beskrivelserne fremgår, at der ikke er tale om hverken en vand- eller vindmølle, men derimod om en hestemølle. Der er her tale om en mølle, der drives af en hest, som går i rundkreds og dermed drejer kværnen rundt. Hvor udbredte hestemøller har været, er et godt spørgsmål, men på samme tid – altså i slutningen af 1100-tallet – har der været en hestemølle på Sorø kloster. Det er ikke helt usandsynligt, at hestemøllen har fungeret som supplement til en vandmølle.

Som den opmærksomme læser nu sikkert tænker: Hvor kom drengen Poul da fra? Der er jo ikke kun én, men to landsbyer, der har navnet Torup, ganske tæt på Asserbo. Dels den tilsandede Torup nord for Asserbo og dels den nuværende Torup, der ligger midt på Halsnæs. Normalt har man tillagt historien at have fundet sted ved den nuværende Torup, men den ligger mere end 8 km fra Asserbo, og har ikke igennem historien så meget med Asserbo at gøre. Derimod ligger den tilsandede Torup kun 1 km fra Asserbo, og det må være herfra at Poul kom.

Ud fra de udgravninger, som Gilleleje Museum og Museum Nordsjælland har udført på området, i henholdsvis 60´erne, i 1992 og i 2014, er Torup med sikkerhed blevet placeret, og takket være sandflugten har vi i dag fået et helt unik forståelse af, hvordan landsbyen så ud og udviklede sig.

Den ældste gård er dateret til 1240'erne, men ud fra de skriftlige kilder ved vi nu, at landsbyen må være mindst 50 år ældre. De arkæologiske kilder har afdækket fire gårde, men ud fra de skriftlige kilder ved vi, at der skulle have eksisteret hele 12 gårde i slutningen af 1500-tallet. I forbindelse med to af gårdene, som er detaljeret undersøgt, har det vist sig, at der er en utrolig kontinuitet: Gården har stort set ikke flyttet sig i 300 år. Man har således (gen)opført gården det samme sted over flere omgange.

Drengen Poul overlevede, i følge Abbed Vilhems levnedsbeskrivelser, fordi hans forældre bad til Vilhelm. Som tak for at Poul overlevede, ønskede hans forældre, at han skulle tjene Gud på Ælbelholt kloster.

Om Poul virkelig kom til at opholde sig i klosteret vides ikke, men historien om ham, og om de begivenheder, der fandt sted, er i følge professor i middelalderhistorie, Brian Patrick McGuire, med stor sandsynlighed rigtig.

Se, det var en lille historie om en drengen Poul, om landsby Torup og om Asserbo.

Ved den time kom der 8 mennesker, der med stort besvær fik hjulet drejet tilbage og trak drengen frem som død. Husets madmoder, der hed Ingerd, ilede til, og da hun vilde prøve, om der endnu var liv i ham, vendte hun ham snart til den ene side og snart til den anden og holdte ham op i vejret. Men det var forgæves; thi han havde hverken stemme eller følelse, men lå uden livsånde, så at alle sagde: "Han er død". Omsider kommer de ulykkelige forældre til, jamrende og råbende: " Herre forbarm dig! Ak, hvad er der dog hændt os", og knælende udbrød de: " Vilhelm, du hellige Guds bekender, giv os vor søn igen!" Men drengen rejste sig ikke. Hele den dag vedblev han at være død og endvidere om natten lige til hanegal. Men da forældrene ved hanegals tid aflagde det løfte, at de – såfremt han kaldtes til live – vilde fremstille ham for Gud og Hellige Vilhelm, levede han op igen og begyndte at røre sig; men endnu hen imod dag havde han ikke fået sit mæle igen. Først om morgenen, da det dagedes, sagde han til sin moder: "Når skal vi så til Hellige Vilhelm?" ....

I 2014 udkom kæmpeværket Tisvilde Hegn, som *Flemming Rune* er forfatter til.

Over de mere end 2 gange 300 sider, rigt illustreret, fortæller Flemming om *Hegnets* geologi, historie, beplantning, fauna og flora.

Værket består også af en flot kortbog.

Flemming Rune er biolog og blandt andet kendt fra naturudsendelser på tv og internet, fx *Naturkanalen.dk*.

Bogen er stadig (november 2015) på lager på *www.tisvildehegn.dk*, men er ikke billig, så man kan også bruge biblioteket.

Den er i hvert fald varmt anbefalet!

Frederiksværk lock-outen 1899

Af Laurits Larsen, Vinderød Skov

I sidste nummer af *Prøven* bragte vi en artikel om den første fagforening for Formerne i Frederiksværk. Den var skrevet af den gamle skribent *Laurits Larsen*, Vinderød Skov.

Vi har fået flere af hans artikler, men beklageligvis er artiklerne ikke dateret. Vi formoder, de er skrevet til og bragt i *Frederiksborg Amts Avis*, der var udgivet af Det radikale Venstre.

Jeg vil hermed fortælle nogle oplevelser fra den store Lock-out 1899, hvor alle Arbejderne her på Fabrikken i Frederiksværk var lukket ude, undtagen cirka 20 Lærlinge i Støberiet og et par gamle uorganiserede Arbejdere. Den begyndte den 4. April og varede i fire Måneder, og det blev en hård Tid for Arbejderne, da der ikke var mange Penge i Kassen til Understøttelse. De første tre Uger fik Formerne ingen Understøttelse, men den 3. Uge fik de hver 18 kr. at begynde med, og den gamle Former Peter Lerche havde syv Børn at forsørge, så der var Smalhans til Huse.

Der blev sendt Kontrolbøger ud, som Arbejderne gik ud og tegnede Bidrag på, og Arbejderne havde Sympatien på deres Side, så der kom mange Penge ind. De gik ind til Forbundet. Købmændene her i Byen og ude omkring gav de Arbejdsløse Varer på Kredit. Det var særlig den gamle, nu afdøde Købmand Fr. Hansen, som Arbejderne dengang havde meget at takke for. Ligeledes var der også Bagermester Wichmann her i Byen, hvor Arbejderne ikke gik forgæves for at få Brød.

Venstre Gårdmændene omkring på Egnen (der var kun eet Venstre dengang) gav også deres gode Skærv til Arbejderne. Jeg skal nævne den bekendte Gdr. Jens Nielsen, Hald, Gdr. Ole Nielsen, Kregme, Gdr. Peder Pedersen, Tollerup, og Bryggeriejer Ole Jørgensen her fra Byen og mange andre, som var gode Folk for Arbejderne, dengang det kneb for dem. Arbejderne måtte så tage Arbejde ud omkring på Landet. Først med Roerne og Høhøsten, senere med Høsten. Der var mange Arbejdere på Grønnæssegård, som blev hentet i Vogn om Morgenen og kørt hjem om Aftenen. Der var jo ikke så mange, der havde Cykler dengang.

Her på Fabrikken begyndte Lock-outen den 4. maj, og kun de ca. 20 drenge stod under Støbemesterens kommando og formede Støbegodset op, og så støbtes der en gang om Ugen, men der kneb det med Mandskab, og så måtte Kontorpersonalet være med og et par gamle uorganiserede Arbejdere samt en Skruebrækker ude fra landet, men han måtte fordufte, da Arbejdet kom i gang igen.

Lock-outen ophørte den 4. september, ved Septemberforliget med en sejr for Arbejderne, der fik Forhandlingsret godkendt og deres berettigede Krav blev gennemført.

Meget er forandret siden og de fleste af disse Arbejdere er gået til hvile ud over Landet, men når Arbejderne kunde holde så længe, kan de takke den frisindede Landbefolkning, som støttede Arbejderne på så mange Områder i deres store Kamp for deres Eksistens Landet over.

Jens Nielsen, Hald, som jeg før nævnede, var Kontorbestyrer i Den sjællandske Bondestands Sparekasse, og foruden at han gav sin gode Skærv til Arbejderne, hjalp han mange af disse Arbejdere med et lille Lån fra Sparekassen.

Så nåede vi nummer 50 !

Fra vores egen verden – *Prøven* holder jubilæum

Den 1. marts 2004 udkom *Prøven nr. 1*. Hvis man regner efter, skulle de 11 år føre til, at du nu sad med nummer 44 i hånden. Men ud over punktligt at udkomme med fire årlige numre, er der undertiden tilføjet ekstranumre. For eksempel i år, hvor nr. 47 er et særnummer om V3.

Vi har prøvet at samle lidt historisk stof om bladet.

I 2003 kunne *Frederiksværkegnens Museumsforening* ikke længere få økonomien til at hænge sammen og måtte erklære sig konkurs. Foreningen drev tre museer: Bymuseet, Krudtværksmuseet og Museumsgården Birkely.

Situationen førte til dannelsen af *Frederiksværkegnens historiske Forening* i 2004. Og hermed opstod også *Prøven*.

Men *Prøven* er i virkeligheden langt ældre. Museumsforeningen lavede blad allerede fra 1990. Det hed *Arsenalet*. Og meget snart dukker *Per Erck*, lærer og skolebibliotekar ved Kregme skole, op. Først som medlem af bestyrelsen, sidenhen i redaktionen af Arsenalet og som bladets layouter.

Per er således *the grand old man* i vores blads historie, for der går en lige linje fra de første numre af *Arsenalet* til dagens *Prøven*.

Allerede i starten af 90'erne blev bladet layoutet i to spalter og kvaliteten var flot. Der var mange illustrationer og det ses, at teksten er nøje gennemgået for at finde fejl og mangler. Trykningen er tydeligt foregået hos en rigtig bogtrykker, så der har været rimelig økonomi til rådighed, fornemmer man.

Der er sågar også annoncer for foreningsarrangementer. Men bestemt ikke så mange som i »vore dage«. Det er lidt spøjst, at foreningskontingentet for 20 år siden var: Kr. 100 om året!

Per Erck læser *Arsenalet* – i 2015

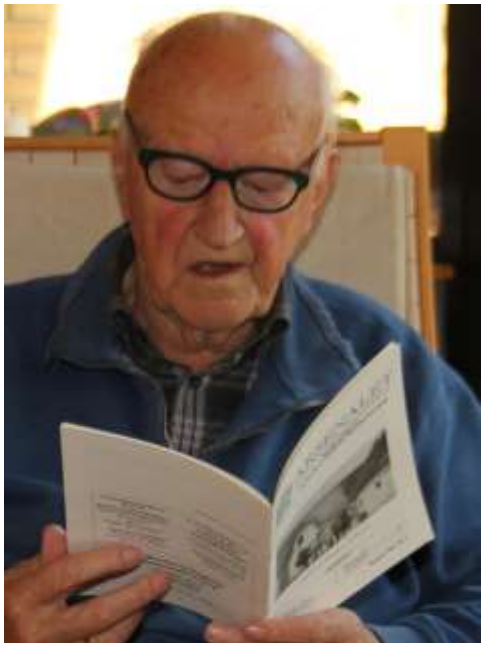

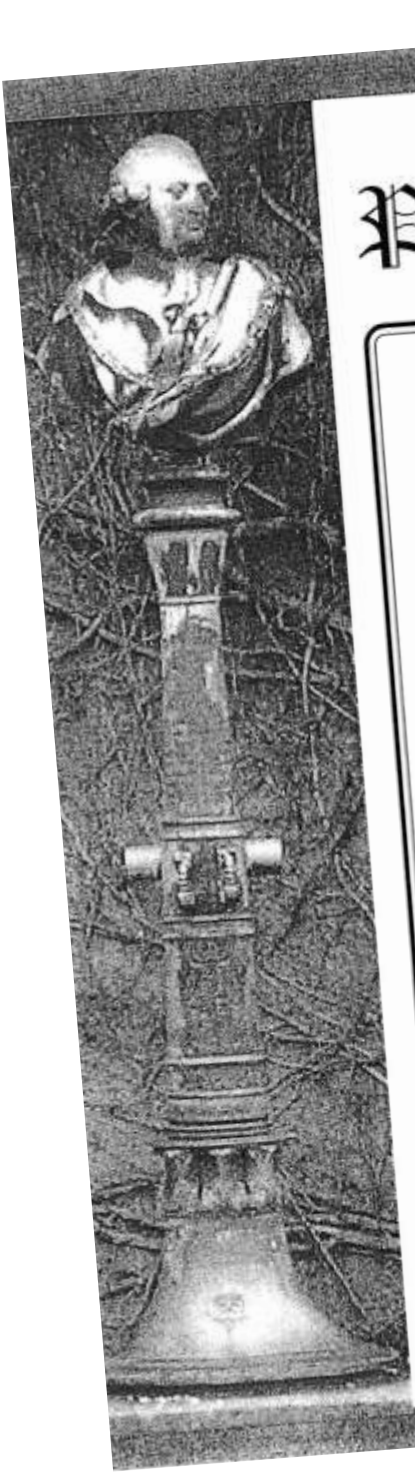

PROVEN

Indhold

Formandens velkomst:.....	side 02
Bestyrelsen mm.	- 03
Mit liv som kanon	
Af Jørgen Aagesen	- 04
Vi kom godt fra start	
Af Jørgen Tved	- 10
Flintesmeden	
Af Poul E. Nielsen	- 12
Om Andejagt	
Af Ole Friis Jensen	- 13
Tanker ved en bisættelse.....	- 14
Foreningsaktiviteter mm.....	- 16
Generalforsamling	- 20

Agatslibesten fra Frederiksværk

Frederiksværkegnens Historiske Forening

1. Årgang nr. 1. Marts 2004

Vi kom godt fra start.

Vores nye forening - *Frederiksværk-egnens historiske forening* – kom rigtig godt fra start.
På nuværende tidspunkt har vi næsten nået 200 medlemmer, og vi har allerede afholdt flere rigtigt gode foredragsaftner, og flere er på vej. Også udflugter til kendte og måske også mindre kendte steder og lokaliteter vil i den kommende tid ligge som tilbud til medlemmerne.
Nu læser du i det første nummer af vores nye blad - det næste skridt på vejen til at gøre vor forening til en levende organisation.
Bladet/barnet har ikke fået noget navn, og det har måske heller ikke fået sin blivende form, men det er vigtigt, at vi har et blad, der kan fortælle om foreningens aktiviteter og i skrift fortælle om den historie, vores egn er så rig på. Her kan du være med. Vi efterlyser simpelthen både mundtlige og skriftlige beretninger fra den forgangne tid. Ligger du inde med materiale, så tag kontakt til os, måske kan vi bruge det til bladet, eller det kan være et emne for et foredrag. Og endelig,- vi kan måske medvirke til, at materiale - historien bliver bevaret.
Der har levet mennesker på vores egn i mange tusinde år. Vi kan finde eller har fundet mange eksempler herpå. Flintesmeden har efterladt sig spor. De mange gravhøje, som endnu kan ses, fortæller historie. Også de gamle kirker fortæller om et samfund, der har været "rigt" nok til at bygge og bære en kirke. Nærmer vi os den såkaldt nyere tid, hvor byen Frederiksværk opstod, så er det jo bare en del af en lang historisk udvikling, hvor vi alt efter indstilling og interesse kan fordybe os i en enkelt periode eller en historisk detalje.
Også naturen har uden hjælp af mennesker undergået en stor forandring. Vores sø, Arresøen, er Danmarks største, men går vi tilstrækkeligt langt tilbage, var søen en bugt i Kattegat. Landskabet har forandret sig og gør det stadig, og vi mennesker har på godt og ondt hjulpet til. Sandstorm-

Ll. Havelse stenen
- nu Nationalmuseet

ene fik rigtig fart, da mennesker fældede store dele af de skove, der engang dækkede området. Og endelig var det mennesker, der skabte en forbindelse mellem sø og fjord. På godt og ondt har vi "hjulpet" naturen og fået en historisk, geologisk helt unik egn.

Vores nye forening har en stor arbejdsmark, hvor vi i fællesskab kan finde og belyse den historie, der er grundlaget for hele vores kultur.

Vi appellerer til dig og alle andre. Vær med til at styrke vores nye forening. Vær med til at styrke den historie, vi alle er en del af.

Jørgen Tved.

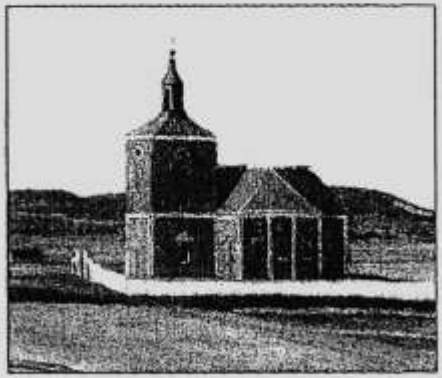

Classenske Gravkirke i Vinderød 1795 - 1883. (Maleri af J.Th. Lundbye 1837)

„Madam M. paa Frederiksværk hun har engang for mange Aar siden seet Vætter. Det var en Nat, hun laae i sin Seng, at hun vaagnede ved, at Overdynen læmpelig blev dragen nedad mod Benenden af Sengen. Hun trak den op igjen, men det gik ligesaadan anden og tredie Gang. Saa reiste hun sig op i Sengen, og da saae hun tre, klædte som Bønderkarle med røde Huer paa og overordentlig smukke og velskabte, som stod og trak i hendes Dyne. De slap da strax, og hun saae dem løbe hen over Gulvet, een efter een, hver med sin lille Lygte i Haanden og de løb ud under Dørtrinet, skjøndt der ellers ikke var nogen Aabning. Og det var Vætter"

(Efter "Dannebrog" 1854.).

Vætter i Scherfigs streg

Midteropslaget på foregående side er fra det allerførste nummer af *Prøven*, der altså udkom i marts 2004.

Layouter er – gæt: Per Erck, og opsætningen ligner *Arsenalets* meget. Men kvaliteten er dalet i mellemtiden. Der er ikke så mange penge at gøre godt med efter *Museumsforeningens* konkurs, og bladet bliver nu trykt hos »Frederiksværk Kommune, eget tryk«. Det vil sige en kopimaskine.

Man kan se, at bladet er foldet (falset) og hæftet i hånden, så det er virkelig medlemmerne, der var på arbejde fra start til slut i bladets første år.

Per holder ved ind til 2008, hvor layoutopgaven overgår til *Axel Hvidtfeldt*. Han indfører farver i bladet, et stort skridt i retning af et moderne medlemsblad.

Det er en imponerende indsats af Per Erck: Fra starten i 1990 og de næste 18 år. *En stor tak for det.* Nu nyder Per sit fortjente otium i Vinderød med landsbyens vistnok bedste udsigt:

Axel skabte den nuværende forside i de grønne nuancer. Og tilsvarende artikelrubrikkerne (overskrifter) med den grønne baggrundsfarve.

Han fik desuden den gode idé at henvende sig til Microsoft: Kunne man ikke, som ikke-kommerciel forening drevet af frivillig arbejdskraft, få gratis Office-programmer?

Og sørme jo, efter en række breve til USA fik foreningen bevilget licenser til at lave bladet med de mest aktuelle layout værktøjer fra firmaet. Også stor tak for det, både til Axel og til Bill Gates.

I visse sammenhænge er farver virkelig afgørende. Billedet er fra første udgave af *Prøven* i farver, nr. 21 fra december 2008. Naturligvis fra Stålvalseværket.

I billedet herunder er farven fjernet

Foreningens logo. Det har også en lang historie: Det pryder blandt andet forsiden af Arsenalet fra marts 2003

Axel Hvidtfeldt på generalforsamlingen i april 2013

Sådan så kanonen Prøven ud i farveløs udgave

Axel Hvidtfeldt holdt skansen til og med nr. 31, hvor Torsten tog over. Som gammel nørd og med kendskab til *Office*-programmerne var det ikke så svært: Layoutet var jo grundlæggende givet, det var bare at arbejde videre.

Redaktionen med *Jørgen Tved* i spidsen har den store opgave med at samle og udvælge stof. Nogen gange er det let, for der er mere end rigeligt. Andre gange kræver det en del rundringning til gamle og nye kilder for at skaffe artikler og billeder.

Heldigvis er bladet så velanskrevet, at »gamle« bidragydere af og til uopfordret henvender sig med artikler. Det er fx tilfældet i dette nummer med artiklen på side 16-17 om rytterstatuen. Tak til *Henning Mogensen* og andre, der hermed holder bladet levende!

Redaktionen forsøger løbende at »slå« foredragsholderne for en artikel i forlængelse af de foredrag, de har holdt. Det er ikke altid let, men når det lykkes, er resultat ofte større artikler af det, man kan kalde »blivende værdi«. Også en stor tak til vore dygtige foredragsholdere.

Og selvfølgelig rettes den største tak til vores trofaste medlems– og læserskare!

Torsten Møller Madsen

Fra nummer 34, der udkom i marts 2012, ændredes »teknikken«, idet det viste sig muligt nogenlunde at fastholde produktionsprisen pr. blad – samtidig med at vi fik et kraftigt kvalitetsløft.

I Sverige har man (stadig) Momsfrihed for trykte publikationer, for så vidt de udkommer mindst fire gange om året. Desuden er vekselkursen fordelagtig.

Det lykkedes at finde et fint gammelt trykkeri i Christian Firtals Kristianstad i det østlige Skåne. Her arbejder man med offsettryk. Som det fremgår af billedet til venstre, trykkes bladet nu på store ark, der passerer gennem de fire Heidelberg maskiner, hvor de tre farver samt sort trykkes – en i hver trykmaskine.

Når siderne »sættes op« før trykningen, tages der højde for, at tekstbilledet på de midterste sider skal være lidt tættere end ved de yderste, så tekst og billeder på alle sider står fuldkommen præcist i forhold til papiret. Der i øvrigt er glittet og kraftigere end ved lasertrykket.

Arkene foldes – på fagsprog hedder det falses – flere gange, ind til formatet passer. Siderne samles, hæftes og herefter skæres bladet til, så kanten er fin og lige. På billedet nedenfor ses to af trykkerne i gang med at skære blade til. Det er faktisk Prøven, der ligger på arbejdsbordet.

Foreningens arrangementer

Onsdag den 20. januar kl. 19:30

Fagforeningskvinden og kommunalpolitikeren Marie Christensen

Historiker Tinne Vammen

Marie Christensen (1875-1945) fra Kregme blev kendt for sin indsats som pioner i tjenestepigesagen og fortaler for det lønnede husarbejdes modernisering. I mange år sloges hun desuden for kvinders og tyendets valgret og valgbarhed til kommune og rigsdag. Tinne Vammen vil fortælle om denne usædvanlige lokale kvindes liv i fagbevægelse og politik.

Onsdag den 17. februar kl. 19:30

Frederiksværk med pensel og pen – et kig på museets kunstsamling

Museumsinspektør Marie Bach

Museets samling af malerier og tegninger udmærker sig, med enkelte undtagelser, ikke som stor kunst. Af stor betydning er derimod værkernes dokumentationskraft. Det kan fx dreje sig om ældre værker fra før fotografiets tid, der viser topografiske forhold eller personer, hvis træk og klædedragt vi ellers ikke ville have kendt. Foredraget tager tilhørerne til ejendomme og landskaber, der ikke længere eksisterer eller er forandret til ukendelighed, til et persongalleri, der omfatter både Classen og Aase Hansen.

Onsdag den 16. marts kl. 19:30
Kulturelle og sociale omvæltninger i den sene bondestenalder
Arkæolog Rune Iversen

Den sene bondestenalder (det tredje årtusinde f.Kr.) var præget af store omvæltninger. Rune Iversen vil fortælle om denne kulturelle brydningstid præget af lokal tradition, folkevandringer og introduktionen af et nyt indoeuropæisk sprog – samt hvordan Sjælland synes at have indtaget en særlig position i udviklingen.

Onsdag den 13. april kl. 18:30
Generalforsamling og foredrag

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighed, og her har du som medlem mulighed for at øve indflydelse på foreningens virke. Der aflægges beretning og regnskab. Der behandles indkomne forslag og vælges bestyrelsesmedlemmer. *Bagefter er der foredrag om indvandring fra Sverige til Danmark.*

Alle disse fire arrangementer afholdes i Frederiksværk Sognegård, Kirkegade 8.

Tilmelding og medlemskab af Historisk Forening er ikke nødvendig, men du betaler for den gode kaffe og de velsmagende kager.

Kom i god tid, for der er ofte tale om tilløbsstykker!

Returadresse: Skansevej 30B, 3390 Hundested

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk
Åbningstid kontor: tirsdag-fredag kl. 10-14
www.indmus.dk, tlf. 47 72 06 05
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Knud Rasmussens Hus
Knud Rasmussens vej 9
3390 Hundested
Tlf. 47 72 06 05

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: Mandag kl. 10-12 og torsdag kl. 16.30 -17.30
Nørregade 61 i Hundested (Biblioteket)

Krudtværket
Kl. 11-16, mandag lukket

Udstilling af kampvognen V3
Syrevej 13, Krudtværksområdet
Sidste gang i år: Efterårsferien uge 42

Sponsorer

Advokat Jacob Berner Rue (L)
3370 Melby
Tlf. 4774 2822

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4752 4001

Danske Bank
Nørregade 6
3300 Frederiksværk

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
Tlf. 5444 7029

Entreprenør Poul Erik Andreasen
Møllevangsvej 103, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4774 7809

Glarmesteren i Frederiksværk
Syrevej 17, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4248

Industrimuseet Frederiks Værk
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Kim Dencker Johansen Holding Aps
Hanehovedvej 187, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2583

KTS-Entreprise
Industrivej 3, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4777 2577

Thomsens Cykler
Vinderød Skov 3-5, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2323

Tømrermester Egon Bech A/S
Krudtværksalleen 21 B
3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2060

Winther A/S, Snedker- og Tømrermestre
Jernbanegade 5 , 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0202, 2021 0202